

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/16/7-9>

Günay Zabil qızı Əkbərova
Bakı Dövlət Universiteti
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
gunay.akbarova.zabil@gmail.com

ŞƏVKƏT SÜRƏYYA AYDƏMİR MİLLİ VƏ FƏRDİ KİMLİK SORAĞINDA ("SUYU ARAYAN ADAM" ROMANI ƏSASINDA)

Xülasə

Bu məqalədə 1897-ci il Türk-Yunan Müharibəsi ilində dünyaya göz açan və bütün həyatı boyu həm qaynar döyüş xəttlərində, həm də mədəniyyət savaşında cəbhədən-cəbhəyə qaçan Şəvkət Sürəyya Aydəmirin "Su arayan adam" avtobioqrafik əsərində kimlik axtarışı üzərində durulacaq, həmçinin çökməkdə olan Osmanlı İmperiyasının respublika olaraq yenidən doğulma macərası diqqətlə araşdırılacaq.

Aydəmir uşaqlıqdan anasından gözəl islami tərbiyə almış, sonralar o Turan ideologiyasına və sosializmə, rus mədəniyyətinə maraq göstərmişdir. Daha sonra isə dəyişən dünya şəraiti, Türkiyənin geosiyasi mövqeyi və fərqli mədəni cərəyanlar nəzərə alınaraq, sosializm və kapitalizmin qarışığı olacaq yeni iqtisadi yenidənqurma planı yaradır.

Əsərdə maraqlı həyat yolu olan Aydəmirin İslam-Mövləvi təlimlərindən tutmuş Turan ideallarına, kommunizm tarixindən sosializm prinsiplərinə, Türkiyədə dövlətçiliyin formalaşmasından və ilkin infrastrukturundan gənc Türkiyə Cümhuriyyətinin və baş qəhrəmanın özünü, kimliyini tapmasının şahidi oluruq. Necə deyirlər, əsərdə həm romanın qəhrəmanı Aydəmir, həm də Türkiyə Cümhuriyyəti daim dəyişmə və tərəqqi içərisindədir.

Açar sözlər: *Suyu arayan adam, milli kimlik, fərdi kimlik, Şəvkət Sürəyya Aydəmir, Türkiyə Cümhuriyyəti*

Gunay Zabil Akbarova
Baku State University
Ph.D. in philology
gunay.akbarova.zabil@gmail.com

Shavkat Surayya Aydemir on national and individual identity question (Based on the novel "The man looking for water")

Abstract

This article will focus on the search for identity in the autobiographical work of Şevkat Süreyya Aydemir, who was born in 1897 during the Turkish-Greek War and ran from front to front both in hot lines and in the culture war. Throughout his life, the Ottoman Empire's rebirth as a republic, as well as its collapse, will be carefully examined.

Aydemir received a good Islamic education from his mother from his childhood and later showed interest in Russian culture with Turan ideology and socialism. Then, taking into account the changing world conditions, Turkey's geopolitical position and different cultural trends, it creates a new economic restructuring plan that will be a mixture of socialism and capitalism.

In the work, we witness an interesting life path, from Aydemir's Islam-Movlavi teachings to Turan's ideals, from the history of communism to the principles of socialism, the formation and initial infrastructure of statism in Turkey, the young Republic of Turkey and the hero finding himself and his identity. In other words, both the hero of the novel Aydemir and the Republic of Turkey are constantly changing and developing.

Keywords: *The man looking for water, national identity, individual identity, Shavkat Sureyya Aydemir, Republic of Turkey*

Giriş

Şəvkət Sürəyya Aydəmirin 1959-cu ildə nəşr olunan avtobiografik romanı “Su arayan adam” Osmanlı İmperiyasının son dövrlərindən və Aydəmirin həyat hekayəsi ilə müşayiət olunan Türkiyə Cümhuriyyətinin ilk illərindən bəhs edir. Ş.S.Aydəmirin həyatı başdan-başa mübarizələr, çətinliklərlə keçmişdir. Hətta onun dünyaya göz açması Türkiyə-yunan müharibələri zamanına təsadüf edir. Gözünü açıb müharibə görən Aydəmir romanına ilk sözləri məhz belə başlayır: “Uşaqlığımla bağlı ilk xatirəm oddur. Bəlkə sadəcə qucaqda idim, bəlkə yeri yirdim. Amma mən çox kiçikdim. Çünki yaddaşımda bundan daha köhnə bir iz yoxdur. Gözümü bu yanğının içində açmış, həyata sanki yanğınlə başlamışam” (Aydemir, 2021). Bu “od” kəlməsini məcazi olaraq götürsək, əslində Osmanlı İmperatorluğunun yanmasıdır; gündən-günə onun sərhədləri daralaraq, onun külə çevrilmə prosesinin bədii ifadəsidir.

Aydəmirin həyatını oxuyarkən İslam-Mövləvi təlimlərindən tutmuş Turan ideallarına, kommunizm tarixindən sosializm prinsiplərinə, Türkiyədə statizmin formalaşmasından və ilkin infrastrukturundan gənc Türkiyə Cümhuriyyətinin və baş qəhrəmanın özünü, kimliyini tapmasının şahidi oluruq (2).

Bəs kimlik nədir? Buraya milli düşüncə, mədəniyyət, dil, din, tarix, vətəndaşlıq, vətənpərvərlik, milli ideya və millətçilik anlayışları daxildir. Milli kimlik fərdin müəyyən bir dövlətə mənsubluğunu qavraması və hiss etməsi və müəyyən bir millətlə eyniləşdirən xüsusi siyasi davranış modelinin mövcudluğudur.

Biz bu əsərdə məhz Aydəmirin müxtəlif yollardan, çətinliklərdən, düşüncə mərhələlərindən keçərək, necə deyərlər, ələmə-ələmə, bişə-bişə axır ki, milli kimliyi tapdığını görürük.

Şəvkət Sürəyya Aydəmirin anası əsərin baş qəhrəmanı Aydəmiri hələ gənclik illərindən İslam-Mövləvi təlimləri əsasında böyütməyə çalışır. Bu vəziyyət Osmanlı İmperiyasının bir müddət etnoslar arasında birləşdirici bir güc olaraq orta din məfhumundan istifadə etməsi, ümmətçilik ideologiyasından kömək ummaq prinsipi ilə müqayisə oluna bilər. Ancaq tabeliyində olan Yaxın Şərq və Şimali Afrikadan ümid etdikləri dəstəyi ala bilməyən Osmanlılar, ümmətçilikdən daha sonra bütün dünyaya təsir edən milliyyətçilik və milli dövlət anlayışlarına sarılmaq məcburiyyətində qalırlar. Bunun biz Aydəmirin Gənc Türklər və Turançılıq hərəkatları ilə tanışlığı səhnələrində ətraflı formada şahidi oluruq. Əslində bu vəziyyəti yeni doğulmuş körpənin üzərində sınaqdan keçirilən paltarla müqayisə etmək olar. Təzə doğulan körpənin ölçüsünə tam uyğun gələn tapana qədər müxtəlif, fərqli geyimlər sınıdır və nəhayət doğru geyimə qərar verilir. Aydəmir islami dəyərlər və turançılıq ideallarından sonra Azərbaycanda dərs deyərək rusiya inqilabı və kommunizmlə maraqlanmağa başlayır. Lakin kommunizmin Türkiyənin siyasi və ictimai həyatına uyğun olmadığını düşünür və sosializm ilə kapitalizmin sintezini edərək, yeni bir anlayış olan statizm prinsipini inkişaf etdirərək Türkiyənin iqtisadi və siyasi həyatına töhfə verir (3).

Təbii ki, bütün bu müxtəlif ideologiyalar və cərəyanlar arasında zaman-zaman müəyyən anlaşılmaqlıqların və təzadların olması qaçılmazdır; Bunun nəticəsidir ki, Aydəmir bir müddət həbsxana təcrübəsi yaşasa da, sonrala bu dönmə özü üçün Anadolu həqiqətini bütün çıpaqlığı ilə ortaya qoyan mühüm təcrübə və həyat məktəbinin bir parçası olaraq dəyərləndirir. Belə ki, həbsxanada olarkən oxumaq, düşünmək və yazmaq üçün çoxlu fürsət tapır. O, hətta “Müasir Türkiyənin İqtisadi İnkişaf İstiqamətləri” kitabını da burada qələmə alır. Aydəmir o dövrdə sosialist rejiminin reallaşmasının Türkiyənin ictimai quruluşu və sosialist quruluşuna görə mümkün olmadığını düşünür.

Təbəqələşmə olmayan bir cəmiyyətin həmrəylik və güclü iqtisadiyyat sayəsində siniflərüstü anlayışa malik qabaqcıl və inqilabçı kadr tərəfindən qurulacağına inanmağa başlayır və buna görə də bəzi kommunist dostları ilə fikir ayrılığına düşür.

XX əsrin əvvəllərində yaranan bir çox dövlətə, həmçinin Osmanlı İmperiyasının daxilində “Gənc Türklər” hərəkatına ilham verən Qustav Le Bonun “Toplumların Psixologiyası” adlı kitabında irqlərin və liderliyin genetik xarakteri ilə bağlı maraqlı məlumatlar mövcuddur. Bu kontekstdə Anadolu xalqını qələbəyə aparan əsas ünsürlər “etibarlı bir liderə, yəni Mustafa Kamal Atatürkə itaət; əsrlərdən bəri yaşatdığı, kök salmış azadlıq eşqi” (Gustav, 2021) kimi ümumiləşdirə

bilərik. Məhz bu sayədə Mustafa Kamal Atatürk “Sənə döyüşməyi deyil, ölməyi əmr edirəm!” (5) dediyində kütləni hərəkətə gətirə bildi və Aydəmirin öz ailəsində gördüyümüz kimi, üç qardaşı tərəddüd etmədən cəbhəyə yollanır və ikisi bu yolda şəhid olur.

Sonrakı səhifələrdə cəbhədəki uğurlu milli mübarizədən və bunun nəticəsində əldə edilən zəfər və müstəqillikdən sonra Şevket Süreyya Aydemirin iqtisadi və mədəni səfərbərliyə xidmət etdiyini görürük. Əslində, daha sonra, romanın sonlarına doğru Aydəmir bir fermanın bağçasında, bir suyun başında, rahatlıq, fərahlıq içində; Osmanlı İmperiyasının yaşadığı yanğınlarından sonra gənc və dinamik Türkiyə Cümhuriyyətinin türk xalqının ruhuna və həyatına gətirdiyi məmnunluq və dinclik, səriniyi və rahatlığı simvolizə edən, eyni zamanda özünün Türkiyə Respublikasının iqtisadi sosial-mədəni quruluşunda önəmli bir rol oynamasının da gətirdiyi fərahlıqla, yəni axtardığı suyu tapmağın məmnuniyyəti və xoşbəxtliyi içində görürük. Cənnət bağının küncünü xatırladan su kənarındakı bu təsərrüfat səhnəsində Cümhuriyyətlə birlikdə qazanılan nailiyyətləri, ümidləri vurğulayan nikbin ab-hava müşahidə olunur. Çoxlu tufanlardan, sellərdən keçərək yenilənən baş qəhrəman Aydəmirlə müəllifin öz həyatı ilə türk mədəniyyət tarixinin şahidi oluruq. Stuart Hall-un iddia etdiyi kimi, “Kimlik bir prosesdir, şəxsiyyət parçalanır. Şəxsiyyət də sabit nöqtə deyil, sirli və müəmmalı məqamdır” (Stuart, 1996).

Nəticə

Başqa sözlə desək, “Suyu arayan adam”, əslində, kimliyinin axtarışındadır. Çünki su da sabit deyil, girdiyi qabın formasını alır, yəni davamlı olaraq dəyişir. Biz də bu romanda Aydəmirin daim dəyişikliyinə, müxtəlif zamanlarda müxtəlif “qabların” formasını alaraq, inkişaf etdiyinə və nəhayət kimliyini taparaq rahatlığa qovuşduğunun şahidi oluruq.

Ədəbiyyat

1. Aydəmir, Ş. (2021). “Suyu Arayan Adam”. İstanbul: Rəmzi Kitabevi.
2. Şevket Süreyya Aydəmir'in əsərləri və həyatı (leblebitozu.com)
3. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sevket-sureyya-aydemir-1897-1976/>
4. Gustav, B. (2021). "Psychology of communities". İstanbul: SCALA PUBLISHING
5. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/ataturkun-en-yakin-arkadasi-kimdi-566019h.htm>
6. Stuart, H. (1996). “Ethnicity: Identity and Difference”. Oxford: Oxford UP.

Göndərilib: 13.10.2022

Qəbul edilib: 15.12.2022